
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Sánchez Valcárcel, Andrea; Cid Moliné, Josep , dir. Avaluació del programa suport d'acompanyament en la llibertat definitiva. 2024. 46 pag. (Grau en Criminologia)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/296659>

under the terms of the  license

AVALUACIÓ DEL PROGRAMA SUPORT D'ACOMPANYAMENT EN LA LLIBERTAT DEFINITIVA

TFG en Modalitat APS a l'entitat Justícia i Pau



Estudiant: Andrea Sánchez Valcárcel

Tutor: Josep Cid Moliné

Treball Fi de Grau

Grau en Criminologia

Curs 2023-24

17 de maig de 2024

8.352 paraules

*A Justícia i Pau per haver-me deixat formar part de la seva història,
en especial a en Xavier Badia per la seva solidaritat i per haver-m'ho posat fàcil.*

A la meva mare, pare i germana, per haver-me acompanyat en una etapa més de la vida.

A la Mireia López, per haver-ho lluitat juntes i ara graduar-nos juntes.

Al Jaume, per haver-me acompanyat de la mà en aquest i tots els projectes de la meva vida.

Al meu tutor Josep Cid per haver confiat en mi i per ser un referent en la criminologia.

Resum

Entre l'any 2017 i l'any 2018 es va dur a terme el projecte "De la presó a la comunitat" amb l'objectiu d'aportar evidència sobre la capacitat de la mentoria postpenitenciària d'influir positivament en la reinserció de les persones que compleixen una pena de presó. Va comptar amb la participació de l'Administració penitenciària i de 8 entitats del tercer sector que van aportar persones mentores voluntàries. Justícia i Pau, una de les entitats participants, en finalitzar la investigació va adaptar i incorporar aquest programa a l'entitat sota el nom de Programa de Suport. El present treball en modalitat APS consisteix en una avaluació d'aquest programa. S'exposen les teories criminològiques explicatives del desistiment delictiu, fonament teòric que sustenta la mentoria. S'analitza el perfil de les persones derivades al programa i la qualitat de les mentories realitzades, avaluant així el programa en el seu global. Per enfortir les febleses detectades, s'aporten resultats transferibles i es proposen millores.

Paraules clau: Mentoria postpenitenciària, suport social, excarceració, reinserció, voluntariat, aprenentatge i servei.

Abstract

Between 2017 and 2018 the project “From prison to community” was carried out with the aim of providing evidence on the capacity of post-penitentiary mentoring to positively influence the reintegration of people who fulfill a prison sentence. It had the participation of the Penitentiary Administration and 8 non-profit organization that provided voluntary mentors. Justice and Peace, one of the participating entities, at the end of the research, adapted and incorporated this program into the entity under the name of Support Program. This work in the APS modality consists of an evaluation of this program. The criminological theories explaining desistance are exposed, as a theoretical foundation that underpins mentoring. The profile of the people derived from the program and the quality of the mentoring carried out are analyzed, thus evaluating the program in its global. To strengthen the weaknesses detected, transferable results are provided and improvements are proposed.

Key words: Post-penitentiary mentoring, social support, release, resettlement, volunteering, learning and service.

Llistat de sigles i abreviatures

Art.: Article

CE: Constitució Espanyola

CP: Centre/s Penitenciari/s

CPO: Centre Penitenciari Obert

JiP: Justícia i Pau

LLC: Llibertat condicional

LLD: Llibertat definitiva

RP: Reglament Penitenciari

SEPE: Servicio Público de Empleo Estatal

TS: Treballador/a Social

Índex

1. Introducció	pàg. 1
1.1. Objecte del treball	pàg. 1
1.2. Rellevància	pàg. 1
2. Marc teòric	pàg. 2
2.1. Marc legal	pàg. 2
2.2. Què és la mentoria penitenciària	pàg. 5
2.3. Quin és el fonament teòric	pàg. 5
2.3.1. Teoria del control	pàg. 6
2.3.2. Teoria de la transformació cognitiva	pàg. 7
2.3.3. Teoria del suport social	pàg. 8
3. Objectius	pàg. 9
4. Metodologia	pàg. 10
4.1. Disseny	pàg. 10
4.2. Obtenció de la informació	pàg. 10
4.3. Anàlisi de la informació	pàg. 10
4.4. Població	pàg. 11
5. Resultats	pàg. 14
5.1. Tipologia de mentories	pàg. 14
5.2. Contingut de les mentories	pàg. 16
5.2.1. Mentories només a presó	pàg. 16
5.2.2. Mentories a la comunitat	pàg. 17
5.3. Raons de la no finalització de les mentories	pàg. 18
6. Conclusions	pàg. 20
6.1. Discussió	pàg. 20
6.2. Limitacions del treball	pàg. 21
6.3. Propostes	pàg. 22
6.4. Conclusió	pàg. 23
7. Referències	pàg. 24
7.1. Referències legislatives	pàg. 24
7.2. Referències doctrinals	pàg. 25

8. Annexos	pàg. 29
8.1. Annex 1: Projecte Suport de l'entitat Justícia i Pau	pàg. 29
8.2. Annex 2: Perfil de la persona voluntària	pàg. 30
8.3. Annex 3: Modalitat Aprenentatge i Servei (APS)	pàg. 31
8.4. Annex 4: Dificultats en el complex procés d'excarceració	pàg. 31
8.5. Annex 5: Raons de la llibertat definitiva en 2n grau	pàg. 33
8.6. Annex 6: Importància de la mentoria postpenitenciària	pàg. 34
8.7. Annex 7: Codi ètic	pàg. 36
8.8. Annex 8: Problemes de salut física de les persones mentorades	pàg. 37
8.9. Annex 9: Problemes de salut mental de les persones mentorades	pàg. 37
8.10. Annex 10: Objectius prosocials que tenen les persones mentorades	pàg. 37
8.11. Annex 11: Programa formació 2023 de Justícia i Pau	pàg. 38
8.12. Annex 12: Aspectes a treballar en una mentoria	pàg. 39

1. Introducció

1.1. Objecte del treball

L'any 2014, el projecte “De la presó a la comunitat” de Pueyo, Cid, Capdevila, Ferrer, Ibáñez i Redondo va ser seleccionat en la convocatòria d'ajudes a la investigació del programa Recercaixa. Com s'exposa al treball inèdit (Cid i Andrés-Pueyo, 2024), l'objectiu era aportar evidència sobre la capacitat de la mentoria post penitenciària d'influir positivament en la reinserció de les persones que compleixen una pena de presó i, en el cas d'aconseguir resultats positius, transferir-los a la societat per a millorar les polítiques de reinserció.

Amb la col·laboració de l'Administració penitenciària i de 8 entitats del Tercer Sector per a implementar el programa, van comptar amb 1 coordinador/a i 15 mentors/es no professionals. De les 245 persones internes que van donar el seu consentiment per a participar, aleatòriament es va assignar a 118 d'elles una persona mentora. Finalment, la mentoria només va poder-se dur a terme amb 86 participants en diferents períodes durant març de 2016 i octubre de 2017. N'hi va haver de diferents tipus: mentories només a presó (N=26), a la comunitat no finalitzades (N=26) i finalitzades (N=34).¹

En finalitzar la investigació, Justícia i Pau (d'ara endavant JiP), entitat col·laboradora, decideix implementar a la seva entitat el programa sota el nom de “Programa de suport”. Actualment, es realitza als centres penitenciaris (d'ara endavant CPs) de Brians 2, Lledoners, Quatre Camins i Wad Ras amb voluntat d'estendre'l a tots els CPs de Catalunya. L'origen, explicació extensa, procediment per iniciar un acompanyament del programa es troba a l'annex 1 i el perfil de la persona voluntària a l'annex 2.

Així, en aquest TFG APS (més informació sobre aquesta modalitat a l'annex 3) consistirà en l'avaluació del programa que ha estat duent a terme l'entitat JiP des de l'any 2017.

1.2. Rellevància

La Llei Orgànica 1/1979 General Penitenciària (d'ara endavant LOGP) estableix que la reinserció s'ha de dur a terme durant el compliment de la condemna i, en particular, durant el període de règim obert i de llibertat condicional (d'ara endavant, LLC). En aquest context, la qüestió problemàtica és com s'aborda la reinserció d'aquelles persones que no aconsegueixen el 3r grau i que, per tant, són alliberades en finalitzar el compliment de la

¹ Tot aquest resum del projecte es basa en Cid i Pueyo (2024)

condemna des del 2n grau. Tanmateix, l'article 74 de la LOGP estableix que els serveis socials han d'atendre a les persones internes, alliberades condicionals i definitives, malgrat que, veritablement, si la persona ho sol·licita, des dels serveis penitenciaris només es facilita informació sobre els recursos externs i en cas de no comptar amb habitatge, es proveeix uns dies d'allotjament gratuït. Es considera que l'única ajuda per a la reinserció d'aquestes persones és el subsidi d'excarceració del SEPE, tot i que és difícil cobrar-la en els dos primers mesos d'excarceració i les persones immigrants que estan en una situació irregular no poden obtenir-la (SEPE, s.d.). En aquesta línia, respecte a les dades, en 2017 les persones que a Catalunya aconseguien la llibertat definitiva (d'ara endavant LLD) des del 3r grau o la LLC era el 44% i qui l'aconseguia des del règim ordinari era el 56% o excepcionalment des del règim tancat (Cid et al., 2024). Això evidencia que la precarietat de recursos del sistema destinats a la reinserció de les persones excarcerades que no havien assolit ni el règim obert ni la LLC suposa una problemàtica social de rellevància criminològica. Davant d'aquesta realitat, es va realitzar l'estudi "De la presó a la comunitat" i arran d'aquest, l'entitat JiP va dissenyar el seu Programa Suport d'acompanyament postpenitenciari, el qual es pretén avaluar en el present treball des d'una perspectiva criminològica.

2. Marc teòric

2.1. Marc legal

Segons el principi d'individualització científica (art. 72 LOGP), quan ingressa una persona en un centre penitenciari (d'ara endavant CP) per sentència ferma es classifica internament en graus de tractament que es revisen com a màxim cada sis mesos. La persona pot progressar i regressar en graus segons el seu comportament, sancions, compliment de les obligacions, entre d'altres. (Cervelló, 2022). Hi ha tres graus (1r, 2n i 3r grau), havent-hi així tres tipus de règims penitenciaris (tancat, ordinari i obert):

El 1r grau és l'aplicació del règim tancat o l'ús dels departaments especials (art. 10 LOGP) per a persones penades amb perillositat extrema o inadaptació manifesta i greu (art. 74.3 RP); el 2n grau és l'aplicació del règim ordinari (art. 74.1 RP) per a persones en qui "concorrin unes circumstàncies personals i penitenciàries de normal convivència, però sense capacitat per viure, de moment, en semilibertat" (art. 102.3 RP) i el 3r grau és l'aplicació del règim obert (art. 74.2 RP) per a persones "que, per les seves circumstàncies personals i

penitenciàries, estiguin capacitats per dur a terme un règim de vida en semilibertat” (art. 102.4 RP).

Per tant, quan una persona no progressa a 3r grau i assoleix la LLD en 2n grau, s’entén que ja ha complert la condemna, però encara li manca capacitat per viure en llibertat, ja que no ha tingut un procés progressiu d’adaptació com la que ha progressat a 3r grau i segurament està més acostumada a la vida normativitzada de la privació de llibertat que a la vida en comunitat. Per això, la seva reinserció suposa un repte.

Així, tot i que la CE de 1978 estableix en l’article 25.2 que les mesures de seguretat i les penes privatives de llibertat estaran orientades cap a la reeducació i reinserció social i que el Reglament Penitenciari (2006) exposa que en els CP s’han d’executar programes d’intervenció que promoguin els valors de la convivència, l’educació per a la pau i la riquesa de la diversitat, la realitat actual mostra dificultats en la realització d’aquests objectius.

S’ha argumentat que la mateixa presó no pugui aconseguir els efectes contraris als esperats i pugui tenir conseqüències negatives per a l’individu que la pateix. Doncs, entre els factors que incideixen la doctrina destaca: (1) l’adaptació a l’entorn interioritzant normes necessàries per a integrar-se a la rutina del CP, però alienes a les de la societat normalitzada; (2) la massificació dels centres per la saturació d’espais i vulneració del dret a la intimitat; (3) la possibilitat de treball amb l’elevada demanda, la limitada oferta i el sou baix i (4) el grau de tractament, ja que la classificació de la persona pot dificultar la reinserció social (Galán i Moraleda, 2017).

Per això, un dels objectius del règim obert és la normalització social i integració de la persona que ha estat privada de llibertat, atenent-la mitjançant els serveis generals de la comunitat per facilitar la seva participació plena i responsable en la vida familiar, social i laboral (Generalitat, s.d.). Tanmateix, qui ha assolit la LLD en 2n grau sense haver progressat a 3r grau ho fan havent interioritzat i viscut amb unes normes penitenciàries i adaptades a un modus vivendi diferent del de la societat extramurs.

En aquest sentit, el fi de la reclusió penitenciària, de forma parcial o total, implica un punt d’inflexió a les vides de les persones internes tan significatiu com en el seu moment va ser la privació de la llibertat (Esteban et al., 2014). Així doncs, l’excarceració és un procés complex atès que la persona deixa de dependre del sistema penitenciari per viure autònomament (Galán i Moraleda, 2017), esdevenint un moment clau perquè planteja com a problemes

trobar una feina i un lloc per viure, localitzar serveis sanitaris i tractament d'abús de substàncies, organitzar el transport, reunir-se amb la família o establir noves relacions (Visher i Travis, 2011). D'aquesta manera, diverses fonts destaquen la complexitat del procés d'excarceració i les dificultats que sorgeixen (algunes d'aquestes dificultats es poden trobar a l'annex 4). També, es fa èmfasi en com la situació es veu encara més agreujada per a qui assoleix la LLD en 2n grau, ja que no ha tingut un procés de retorn progressiu a la comunitat. En canvi, qui l'ha assolit des del 3r grau ha pogut estar en centres de règim obert (centres oberts o d'inserció social; seccions obertes o unitats dependents) on se les ajuda a buscar un mitjà de subsistència per a la futura emancipació.

Respecte a les raons de la no progressió a 3r grau i assoliment de la LLD en 2n grau, majoritàriament estan relacionades amb la situació d'estrangeria, les condemnes curtes o el règim de la presó preventiva, la mala conducta dins del CP, la revocació del 3r grau i el menor suport social (es pot trobar una explicació extensa d'aquestes raons a l'annex 5).

Així, és preocupant que un elevat percentatge de persones assoleixin la LLD en 2n grau per les raons que a continuació s'exposen: D'una banda, en comparació al compliment d'una pena alternativa, la pena de presó incrementa el risc de reincidència delictiva, ja que l'empresonament també produeix efectes criminògens (Cid, 2009; Capdevila et al., 2023). En canvi, des dels establiments de règim obert s'intenta, entre d'altres, treballar l'autoresponsabilització de les persones internes, motivant també la inserció laboral o la cerca de feina i fomentant la participació en la comunitat, el que és positiu per a la seva integració en la societat. D'altra banda, perquè segons Capdevila et al. (2015) qui surt en LLC té moltes més probabilitats de no reincidir que qui ho fa en LLD i segons Capdevila et al. (2023) les persones que han obtingut permisos i les que han tingut la LLC tenen taxes de reincidència significativament més baixes, independentment del nivell de risc avaluat, per la qual cosa considera com a millor solució la sortida des de medi obert i la més escalonada possible.

Finalment, havent exposat els obstacles d'accés a règim obert, és remarcable que s'hauria de fomentar l'ús de la classificació inicial en 3r grau, per exemple, per condemnes curtes, i augmentar l'ús del mecanisme de la progressió per a no humanitzar el càstig i no castigar doble a qui es troba en situació d'exclusió social perquè queda argumentat per Pedrosa (2019) el desavantatge prèvia marca la vida social de les persones a la societat, però també dins dels CP afectant el desenvolupament de la seva condemna.

Tot i els beneficis que la doctrina destaca sobre la finalització de la condemna en règim obert, una part de les persones assoleixen la LLD en règim ordinari, per la qual cosa té sentit estudiar accions com la de JiP per ajudar a aquestes persones.

2.2. Què és la mentoria penitenciària

La literatura existent reconeix que hi manca d'una definició universal de la mentoria (Wincup, 2018). Tot i això, davant d'aquesta confusió conceptual, Tolan et al. (2008) estableix que la característica central d'una mentoria normalment és una relació “one-to-one” entre una persona proveïdora (mentora) i una destinatària (mentorada) per al potencial de benefici per la persona mentorada i la defineix basant-se en quatre característiques: (1) Hi ha interacció entre dos individus durant un període prolongat²; (2) Hi ha desigualtat d'experiència, coneixement o poder entre ambdues persones, amb la participació més gran de la mentora; (3) La mentorada està en condicions d'imitar i beneficiar-se del coneixement, habilitat, capacitat o experiència de la mentora; (4) Existeix una absència de desigualtat de rol entre la persona mentora i la mentorada que tipifiqui més relacions d'ajuda o intervenció. Tot i ser la persona mentorada la protagonista, ambdues parts es beneficien de la relació i aprenen al llarg del procés de mentoratge (Coordinadora de Mentoria Social, 2017).

Respecte als tipus de mentoria, concretament la mentoria penitenciària i postpenitenciària és la qual es desenvolupa durant i/o després d'una pena privativa de llibertat. Segons Prieto-Flores i Feu (2018) la mentoria a l'àmbit penitenciari s'encaixaria dins del marc de la “mentoria social”, perquè s'adreça a persones en risc d'exclusió, a diferència dels programes de “mentoria” sense finalitat social on es mentora a persones que es troben en una situació acomodada (a l'àmbit educatiu, laboral...).

Si es desitja consultar més informació de com la mentoria pot ajudar a cobrir la manca de recursos institucionals en el procés d'excarceració, es pot llegir l'annex 6.

2.3. Quin és el fonament teòric

Havent assentat les bases de la mentoria, per tal d'aprofundir en el fonament teòric que la sustenta, s'exposaran diferents teories criminològiques explicatives del desistiment delictiu. Així mateix, és destacable que els programes de mentoria postpenitenciària han de dissenyar-se sobre la base del coneixement existent sobre l'abandonament de la carrera

² La Coordinadora de Mentoria Social l'any 2017 va indicar que la relació ha de ser d'un temps mínim de sis mesos per a generar vincle i disposar d'un acompanyament estable.

delictiva i el rol que podria complir el mentor per a afavorir aquest procés (Cid, 2021). La font del resum de les tres teories és el llibre “Teories criminològiques” (Cid, 2001).

2.3.1. Teoria del control

Les teories de la tensió van formular-se per donar resposta a la següent pregunta: “per què les persones no obeeixen les normes de la societat?”, donant la conformitat per garantida. Tanmateix, les teories del control tracten de donar resposta a: “per què les persones obeeixen les regles de la societat?”, donant la desviació per garantida i la conformitat com a fenomen que ha de ser explicat, assumint així a l’èsser humà com a immoral.

En aquest marc, l’any 1969 Hirschi va formular la teoria del control per explicar l’absència de delinqüència, assumint que els actes criminals es cometent quan el vincle d’un individu amb la societat és feble o està trencat i que la conformitat s’explicava pels vincles socials. Els elements del vincle que especifica per assumir si la persona està més o menys lligada són: Primerament, l’afecció: és a dir, una manca d’afecció a les persones (pares/mares, professors/es i amigats) és ser lliure de les restriccions morals, el que podria tenir com a conseqüència la violació de les normes sense sentiment de culpabilitat. En segon lloc, el compromís: el compromís és el component racional a la conformitat. Així, una persona compromesa a la conformitat inverteix temps, energia i a ella mateixa en una determinada activitat (com per exemple, aconseguint una educació o construint un negoci) i considera que el comportament desviat posa en risc la inversió que ha fet amb un comportament convencional. En tercer lloc, la implicació: la persona implicada en activitats convencionals està lligada a terminis, horaris, plans i similars, per la qual cosa l’oportunitat de cometre actes desviats rarament sorgeix. En quart lloc, la creença: la teoria assumeix l’existència d’un sistema comú de valors que amb el delictes és violat. Si la creença d’una persona sobre la validació moral de les normes és dèbil, la probabilitat que delinqueixi s’incrementa. Possiblement creurà que aquests actes són erronis, però el significat i l’eficàcia d’aquestes creences depenen d’altres creences i de la força d’altres vincles amb l’ordre convencional.

Sampson i Laub, 1993 i Laub i Sampson, 2003 (citats per Cid, 2021) agafen aquest marc teòric per a entendre l’abandonament de la carrera delictiva i l’anomenen “teoria del control social informal en el curs de la vida”, on exposen que l’adquisició de la persona d’un rol d’adulta condueix a l’abandonament de la carrera delictiva i els vincles són explicatius d’aquest desistiment perquè: 1) Hi ha un vincle d’aferrament, ja que la persona que rep el suport d’una altra, sigui la seva parella o la seva cap, no vol defraudar-la; 2) Hi ha un vincle

de compromís, perquè adquireixen una posició social que no volen posar en risc en involucrar-se en activitats delictives, sigui el matrimoni o la feina; 3) Tenen un vincle de participació, és a dir, que passen a ser persones més supervisades per part o de les parelles o de les persones ocupadores; 4) Tenen un vincle de creences perquè assumeixen una nova identitat, sigui de pare de família o de treballador, incompatible amb l'activitat delictiva.

Així doncs, la relació de mentoria pot ser un nou vincle per la persona mentorada, un vincle de solidaritat que pot, junt amb altres vincles, portar-la a involucrar-se en un procés de desistiment. Un vincle caracteritzat pel valor del voluntariat, el qual es troba en el fet que una persona dediqui el seu temps sense afany de lucre, afavorint un procés de reflexió en les persones mentorades i interpellant en les seves actituds vitals. Tanmateix, la mentoria social per si sola no és suficient i presenta limitacions a l'hora de donar resposta a desigualtats estructurals (Smith et al., 2016, citat per Prieto-Flores i Feu, 2018). No obstant això, pot afavorir que la persona mentorada adquireixi nous vincles que puguin ser un punt d'inflexió.

2.3.2. Teoria de la transformació cognitiva

A diferència de l'anterior, aquesta teoria no fa èmfasi en l'adquisició del rol adult, sinó que destaca la importància del rol de "l'agència", la qual es pot entendre com la capacitat de la persona de decidir per si mateixa agafant hàbits del passat per resoldre problemes del present i orientar-se cap al futur imaginant possibilitats alternatives d'acció, decidint entre les opcions raonablement i dins de les contingències del moment (Emirbayer i Mische, 1998).

El procés de desistiment té quatre etapes: (1) la persona es planteja la necessitat de canviar; (2) interactua amb persones/institucions que actuen com a "punts d'ancoratge pel canvi" fent de model o donant eines per a elaborar una narrativa de canvi; (3) construeix una identitat diferent de la qual tenia quan cometia actes delictius; (4) valora la realització de conductes delictives com a incompatibles amb la seva nova identitat (Giordano et al., 2002). Així, les persones poden ser agents del seu desistiment.

Amb tot, encara que les persones considerin el desistiment delictiu a la seva pròpia elecció (agència) al segon pas de la transformació cognitiva es requereix la interacció amb persones o institucions que operin com a "punts d'ancoratge pel canvi". En aquest punt, el programa de mentoria pot ser aquest "punt d'ancoratge pel canvi" per a la persona que està en procés d'excrceració, ja que dins del programa, d'una banda, la persona mentora li pot servir de model en ser un referent positiu, d'altra banda, li pot donar eines per a elaborar la narrativa de

canvi, acompanyant-la en el procés de reinserció amb ajuda instrumental i emocional. Aquest punt d'ancoratge i la interacció entre la persona mentora i la mentorada pot facilitar el pas tres sobre la construcció d'una nova identitat. El fet que una persona mentora dediqui voluntària i no remuneradament temps i esforç en la persona mentorada pot afavorir que aquestes millorin la seva autoestima, ja que algú confia en el seu canvi, el que pot motivar-les a implicar-se en un procés de desistiment. Alhora aquesta involucració pot suposar una superació personal.

Cal afegir que el fet de desenvolupar accions que suposin un bé per la resta de persones és un altre camí per aconseguir la transformació cognitiva, perquè a partir d'aquestes accions la persona podrà construir una nova identitat (Maruna, 2001). Això, es pot treballar vinculant a la persona mentorada a alguna entitat on fer acció social en algun voluntariat, com per exemple, col·laborant en el banc d'aliments.

2.3.3. Teoria del suport social

Aquesta teoria explica el procés individual que porta una persona a cometre actes delictius i es troba dins del marc de la teoria de l'Anòmia de Merton de l'any 1938, la qual va ser ampliada per Agnew l'any 1992 (Cid, 2001).

Així mateix, la delinqüència tindria com a origen una situació de tensió en l'individu que podria generar-li una situació emocional de frustració, ràbia o depressió. Aquesta tensió pot ser generada per no assolir les expectatives, per sofrir estímuls negatius o per perdre estímuls positius. Aleshores, per assolir les expectatives o per a descarregar estats emocionals negatius, si la persona té una mancança d'estratègies per a manejar la tensió de manera convencional, aquesta recorre a vies alternatives amb mitjans il·lícits com ho és la delinqüència. Llavors, es pot oferir assistència o suport de persones convencionals a la persona en situació de tensió per tal que la manegi sense recórrer al delicte (Agnew, 2006), el qual pot ser emocional, amb afecte, amor o empatia; instrumental, amb béns o serveis; d'informació, proporcionant informació sobre l'entorn o valoració, donant suport a l'autoavaluació (Song et al., 2001).

Com s'ha exposat anteriorment, el procés d'excarceració és complicat i el desemparament institucional notori. Per això, quan la persona surt de presó pot acumular tensió, ja que pot tenir dificultats intentant integrar-se social en la comunitat, inserir-se laboralment o recuperar/establir vincles, entre d'altres, no assolint així les seves possibles expectatives de

reinserció. A més, pot sofrir estímuls negatius com la soledat, l'atur o l'estigmatització i pot patir una pèrdua d'estímuls positius en perdre amistats o la feina.

Davant d'aquest context, a través de la mentoria les persones mentores poden oferir suport social a les mentorades, amb recursos tangibles o intangibles i en diferents dimensions: a escala emocional, amb escolta activa i empatia; a escala instrumental, oferint béns i serveis, com l'acompanyament a realitzar tràmits documentals, i també pot oferir una valoració positiva, animant a fer el canvi d'identitat, tot acompanyant-la en el procés durant els últims mesos dins del CP i els primers mesos de fora d'ell. D'aquesta manera, la persona mentora pot contribuir en el maneig de la tensió de la mentorada oferint-li assistència o suport social perquè adopti vies convencionals.

En resum, la mentoria social pot contribuir a enfortir els vincles de l'individu amb la societat a més de suposar la mateixa un nou vincle de solidaritat que pot abstenir a la persona mentorada de delinquir. A més, pot suposar un punt d'ancoratge i la interacció entre la persona mentora i la mentorada facilita el procés de transformació cognitiva en el camí a la construcció d'una nova identitat no antinormativa. Finalment, les persones mentores poden oferir suport i acompanyament. No obstant això, les relacions entre mentoria, motivació i desistiment no s'han explorat plenament (Kirkwood, 2021) pel que cal fer recerca.

3. Objectius

La finalitat d'aquest TFG és avaluar el programa de Suport de l'entitat sense afany de lucre Justícia i Pau. Per a abordar-ho, es plantegen els següents objectius:

Objectiu general: Aportar un estudi d'avaluació sobre la capacitat de la mentoria postpenitenciària del Programa Suport de JiP d'influir positivament en el procés de reinserció de les persones que compleixen pena de presó, i en cas d'aconseguir resultats negatius, proposar millores.

Objectius específics:

1. Conèixer el funcionament del Programa de Suport: Es pretén conèixer l'estructura i objectius del programa i les actuacions de la intervenció de les persones mentores.
2. Avaluar el Programa de Suport: Es preveu valorar la qualitat de la mentoria del Programa Suport mitjançant l'anàlisi dels diaris de camp de les persones mentores.

3. Proposar millores al programa: En cas de destacar punts febles sobre la capacitat del programa d'influir positivament en la reinserció, es pretén suggerir solucions.
4. Transferir els resultats: Si la investigació aporta resultats transferibles, es pot recomanar a l'entitat implementar les millores suggerides en el programa.

4. Metodologia

4.1. Disseny

La recerca s'ha desenvolupat en dues fases: en la primera, s'han analitzat els fulls de derivació mitjançant els quals es vincula la persona interna al Programa Suport per examinar el perfil de les persones mentorades i quantificar-lo; en la segona, s'han analitzat els diaris de camp de les persones mentores per a estudiar els objectius, intervencions i dificultats de la mentoria. S'ha treballat en ambdues fases respectant el codi ètic que s'especifica a l'annex 7.

4.2. Obtenció de la informació

Els fulls de derivació els realitzen el/la TS dels CP i els envien a JiP per vincular a les persones internes al Programa Suport. Els diaris de camps que redacten les persones mentores després de cada trobada amb la persona mentorada els envien també a JiP. Així doncs, l'entitat JiP ha facilitat aquests documents per a poder dur a terme l'anàlisi. A més, quan s'ha necessitat qualsevol mena d'aclariment i/o informació, s'ha mantingut contacte telefònic amb el coordinador del programa, qui ha resolt tots els dubtes.

4.3. Anàlisi de la informació

En primer lloc, per analitzar els fulls de derivació s'han dividit les variables en quatre àrees: Dades sociodemogràfiques i personals, dades penals i penitenciàries, necessitats criminògenes i factors de protecció. S'han analitzat les derivacions que hi ha hagut des de 2017 fins a finals de 2023. Del CP Wad Ras són 5 fulls de derivació; de Quatre Camins són 13; del Lledoners són 27 i del Brians 2 són 55, sumant un total 95 fulls de derivació.

Tanmateix, en procedir a l'anàlisi dels diaris s'ha observat que hi havia 23 derivacions sense diaris de camp, per la qual cosa s'entén que no es va aparellar a cap persona voluntària i/o no es va arribar a fer cap trobada; i a més, hi havia diaris de persones mentorades que havien sigut derivades oralment. Doncs, s'ha delimitat la població de l'estudi a aquelles persones aparellades de qui es posseeix tant el full de derivació com els diaris de camp.

En total, la població d'anàlisi ha quedat delimitada en 72 casos. D'aquests, en 8 ocasions, després de realitzar una o dues trobades entre la persona mentora i la mentorada s'acaben els diaris de camp per quatre raons: 1) La persona mentorada no compleix el requisit per vincular-se al programa perquè li resten molts anys de compliment o bé perquè, tot i estar a prop de la LLD, disposa de suport familiar; 2) Hi ha un abandonament de la persona mentora per malaltia; 3) Hi ha un abandonament de la persona mentorada per manca d'interès i 4) Hi ha una pèrdua de contacte entre ambdues persones, en no reprendre les comunicacions després de la Covid-19 o en no establir via de contacte en passar al CPO. Així, es considera que no va constituir-se una relació de mentoria, excloent-les de l'anàlisi.

Taula 1. Aparellaments que no van arribar a constituir-se en relació de mentoria

Causa	Població
	N
Persona interna no compleix el requisit per vincular-se al programa	
Li resten molts anys de compliment de condemna fins a la LLD	1
Disposa de suport familiar	1
Abandonament persona mentora	
Per malaltia	1
Abandonament persona mentorada	
Per manca d'interès	2
Pèrdua de contacte entre la persona mentora i la mentorada	
A causa de la pandèmia	1
En passar al CPO	2
Total	8

En els 64 casos restants, les relacions de mentoria van arribar a constituir-se. En totes elles va haver-hi un mínim de 3 trobades entre la persona mentora i la mentorada.

4.4. Població

La població de la investigació ve constituïda per persones que van ser derivades des dels CP esmentats anteriorment al Programa Suport de JiP des de 2017 fins al desembre de 2023. Així, com s'ha explicat, de les 95 persones derivades, només va intentar-se establir-se 72 relacions de mentoria. Doncs, en la taula 2 s'exposen les característiques de les 72 persones:

Taula 2. Dades demogràfiques i personals de les persones derivades

	Població	
	N	%
Gènere		
Home	66	91,67
Dona	5	6,94
Dona trans	1	1,39
Nacionalitat		
Espanyola	46	63,89
Estrangera	26	36,11
País d'origen		
Espanya	39	54,17
Marroc	6	8,33
Senegal	4	5,56
Romania	2	2,78
Nigèria	2	2,78
Mali	2	2,78
Pakistan	2	2,78
Altres	10	13,89
Sense informació	5	6,94
Edat		
Més de 35 anys	45	62,50
Menys de 35 anys	20	27,78
Sense informació	7	9,72
Permís de residència de les persones estrangeres		
Sí	6	23,08
No	20	76,92
Fills		
No	44	61,11
Sí	28	38,89
Problemes salut física		
No	36	50,00
Sí	31	43,06
Sense informació	5	6,94
Total	72	

En cas de voler conèixer els problemes de salut física que presenten les persones mentorades, es poden trobar a l'annex 8.

Taula 3. Dades penals i penitenciàries de les persones derivades

	Població	
	N	%
Classificació inicial		
2n grau	67	93,06
3r grau	5	6,94
Condemnes prèvies		
Sí	39	54,17
No	14	19,44
Sense informació	19	26,39
Condemna actual		
0 a 3 anys	20	27,78
3 a 5 anys	10	13,89
5 a 10 anys	12	16,67
Més de 10 anys	8	11,11
Sense informació	22	30,56
Participa en programes		
Sí	39	54,17
No	17	23,61
Sense informació	16	22,22
Total	72	

Taula 4. Necessitats criminògenes de les persones derivades

	Població	
	N	%
Problemes salut mental		
Sí	34	47,22
No	30	41,67
Sense informació	8	11,11
Toxicomania		
Sí	48	66,67
No	18	25,00
Sense informació	6	8,33
Sensellarisme		
Sí	51	70,83
No	21	29,17
Total	72	

En cas de voler conèixer els problemes de salut mental que presenten les persones mentorades, es poden trobar a l'annex 9.

Taula 5. Factors de protecció de les persones derivades

	Població	
	N	%
Objectius prosocials		
Sí	40	55,56
No	32	44,44
Vincles		
Cap	39	54,17
Alguns	28	38,89
Molts	5	6,94
Treball		
Sí	20	27,78
No	52	72,22
Pobresa		
Sí	65	90,28
No	7	9,72
Total	72	

En cas de voler conèixer els objectius prosocials que presenten les persones mentorades, es poden trobar a l'annex 10.

El perfil més rellevant de la persona mentorada és d'un home, de nacionalitat espanyola amb Espanya com a país d'origen, de més de trenta-cinc anys, sense fills i sense problemes de salut física. Amb classificació inicial en 2n grau, condemes prèvies i participació en programes. Té problemes de salut mental, toxicomania i sensellarisme. Té objectius prosocials, però no solen existir vincles familiars, ni treball, ni bona situació econòmica, patint la immensa majoria pobresa.

5. Resultats

5.1. Tipologia de mentories

Per analitzar l'execució del programa s'han distingit tres modalitats de mentoria:

- 1) Mentories només a presó que van dur-se a terme únicament durant el període d'internament el CP, trencant-se en assolir la LLD.
- 2) Mentories en comunitat no finalitzades que es van mantenir després de la LLD, però que no van arribar a culminar-se.

3) Mentories finalitzades. Per a considerar-se finalitzades s'exigeix que hi hagin hagut trobades com a mínim durant sis mesos.

4) Mentories en comunitat actives són aquelles que encara s'estan duent a terme actualment.

Taula 6. Tipologia de mentories

	N	%
Mentories només a presó	23	31,94
Mentories en comunitat no finalitzades	19	26,39
Mentories finalitzades	21	29,17
Mentories en comunitat actives	1	1,39
Total	64	

Mitjançant l'anàlisi dels diaris de camp, a part d'analitzar el tipus de mentoria, s'han recollit les següents dades: el nombre de trobades a presó i de trobades en LLD, el tipus de contacte i la raó de finalització de la mentoria. A més, l'objectiu de la intervenció, l'actuació que realitza la persona mentora per assolir l'objectiu i les dificultats detectades.

Primerament, s'exposa, per a cada modalitat de mentoria i pel global d'elles, les dades del període en el qual la mentoria va estar en vigor i la mitjana de les mentories analitzades.

Taula 7. Trobades en les mentories

Tipologia de mentories	Trobades		
	Presó	Comunitat	Total
Mentories només a presó	15,34	0	15,34
Mentories en comunitat no finalitzades	9,52	4,63	14,15
Mentories finalitzades	6,90	29,67	36,57
Mentories (total)	31,50	34,04	65,61

En segon lloc, a les mentories només a presó el contacte va ser exclusivament presencial, però a les mentories en comunitat no finalitzades i finalitzades va predominar el contacte presencial. Tot i això, en diversos casos el contacte va ser mixt. Quan el contacte era telefònic acostumava a ser per situacions en què es requeria el suport de la persona mentorada amb certa immediatesa, per mantenir un contacte més seguit o per continuar mantenint un contacte

telefònic de seguiment esporàdic en aquells casos on la mentoria havia finalitzat.

Taula 8. Tipus de contacte entre les persones mentores i les mentorades

	Presencial	Presencial i telefònic
Mentories només a presó	23	0
Mentories en comunitat no finalitzades	11	8
Mentories en comunitat finalitzades	4	17
Mentories en comunitat actives	1	0
Total	39	25

Així, en un elevat nombre de mentories que s'han dut a terme en comunitat, s'ha fet un seguiment i/o mentoratge a través de dispositius electrònics.

5.2. Contingut de les mentories

5.2.1. Mentories només a presó

En les primeres trobades les persones mentores van explicar el programa i el seu rol. Van començar a establir vincle i les persones mentorades van explicar la seva trajectòria vital i les expectatives de reinserció. L'escolta activa va suposar un suport emocional sent una ajuda a la canalització de l'ansietat i l'expressió de sentiments/emocions i sent una mostra d'afecte i companyia en la soledat. En la majoria dels casos hi va haver un diàleg fluid, però s'han detectat algunes dificultats: la manca d'informació que tenen moltes vegades les persones mentores de les mentorades i la barrera idiomàtica que dificulta l'establiment del vincle.

En les següents trobades les converses van anar enfocant-se en els plans de reinserció de les persones mentorades. Conjuntament, es van detectar els problemes a solucionar i les persones mentores van buscar la informació necessària per a poder ajudar de manera instrumental. En molts casos van intervenir realitzant gestions documentals, organitzatives i de coordinació per a la LLD. Així, de manera conjunta en molts casos van fer la planificació de la sortida en llibertat i de les tasques que, en assolir-la, haurien de satisfer a curt i llarg termini. A més, en alguns casos es va fer un acompanyament durant els permisos de sortida i sortides programades. Per abordar la problemàtica respecte de l'idioma, en algunes ocasions l'objectiu va estar l'ensenyament del castellà, català o anglès. D'altres, van establir com a objectiu millorar l'orientació geogràfica i la persona mentora va dotar de recursos a la mentorada per orientar-se amb mapes i conèixer rutes. A més, moltes van fer orientació

laboral, animant a cercar un treball, a fer cursos o ensenyant i/o ajudant a fer el currículum. En altres ocasions l'objectiu era la transmissió de valors ensenyant bones maneres i/o bon vocabulari i desconstruint pensaments masclistes alhora que treballar les habilitats socials. D'altra banda, en algun cas es va fer un acompanyament durant el 3r grau, fent un acompanyament al recurs residencial o a la visita amb la TS de Serveis Socials.

En aquesta fase les dificultats detectades més prevalents van ser els períodes de manca de disponibilitat de la persona mentora i la mala comunicació i/o receptivitat per part de professionals amb ella.³

L'estil de mentoria prevalent en aquesta fase de mentories a presó va ser una en què ambdues dimensions del suport (emocional i instrumental) van estar presents per igual.

5.2.2. Mentories a la comunitat

Com s'ha exposat anteriorment, 41 relacions de mentoria van continuar-se després de la LLD. 19 d'aquestes es van interrompre, 1 encara continua activa en 2024 i en 21 casos s'ha qualificat la mentoria com a finalitzada. En 16 mentories el contacte entre ambdues persones va estar únicament presencial, mentre que en 25 mentories ha estat mixt.

En les primeres trobades en la comunitat, es parlava sobre el pla de reinserció i en molts casos, se seguia la planificació que s'havia fet durant les últimes trobades al CP. La persona mentora pensava la seva actuació per a poder ajudar a la mentorada durant aquest procés combatent les seves necessitats de reinserció de manera instrumental, oferint informació, ensenyament i acompanyament. Respecte a la informació i ensenyament, sobretot durant les primeres trobades, les persones mentores buscaven informació sobre eines i actuacions que podien dur a terme per a poder ajudar a les mentorades, i posteriorment, feien un resum de les següents actuacions i deures de cadascuna de les parts. També, moltes persones mentorades van treballar la responsabilització. Sobre l'acompanyament, en alguns casos les persones mentores les acompanyaven a diversos serveis per a gestionar la documentació, els subsidis i/o rendes, el recurs residencial, els serveis socials o el seguiment mèdic a l'hospital/CAP/CAS. Altres objectius plantejats eren l'acompanyament durant les gestions diàries i esporàdiques de la vida en comunitat.

³ En pocs casos s'ha dut a terme un acompanyament en 3r grau perquè, el fet d'estar en medi obert ha suposat un no inici de la mentoria o bé una dificultat de manteniment de la relació. Tanmateix, en els casos de progressió a 3r grau hi ha hagut dificultat d'establiment o manteniment de la relació de mentoria en medi obert.

Així, durant aquesta fase també es feia suport emocional i de validació, reafirmant les conductes prosocials, reconeixent l'esforç o donant ànims en el procés, per mitjà de l'escolta activa que en molts casos afavoria l'autoestima i la motivació pel canvi. En alguns casos les persones mentores van fomentar la transformació cognitiva, reforçant la identitat convencional/prosocial i/o l'autoconfiança.

En aquesta fase de mentoria, la preocupació de les persones mentores van ser: d'una banda, qui mentorava a algú en situació documental irregular, sentia impotència davant de barreres de reinserció que existien per les persones immigrants i considerava el procés fins a aconseguir la documentació com un tràmit incert i lent; d'altra banda, sentien impotència per la complicada situació en què es troben les persones excarcerades: persones en molts casos molt institucionalitzades, amb pocs i/o limitats recursos i amb barreres socials; per un altre costat, algunes sentien que no s'havia fet una bona preparació per a la vida en comunitat des del CP, amb una percepció de desemparament institucional de la persona mentorada; en altres ocasions, la persona mentora va tenir la percepció d'una manca de competències per ajudar-la i aquelles que mentoraven una persona que no disposava de mòbil, sentien preocupació per la via mitjançant la qual mantindrien el contacte. Per tal d'abordar aquesta problemàtica, en algun cas van regalant-les-hi un mòbil de segona mà. Finalment, algunes van sentir una manca d'informació de la normativa i gestió dels tràmits que dificultava la seva ajuda.

Respecte a les mentories en comunitat finalitzades, en la majoria dels casos preval l'interès d'ambdues parts de mantenir el contacte de manera esporàdica tot i haver fet el tancament del Programa Suport, com a manteniment del vincle establert.

Un dels objectius instrumentals que es van establir tant en l'etapa de presó com en el pas a la vida en comunitat era el reforç per part de la persona mentora dels hàbits de cura de la salut personal, fent un ensenyament sobre la gestió econòmica, fent de pont entre la família i/o el món exterior i la persona mentorada, ajudant amb les gestions documentals, residencials i de vinculació amb entitats socials. També, el suport emocional va estar present perquè en moltes ocasions l'acompanyament emocional era continu.

5.3. Raons de la no finalització de les mentories

S'ha analitzat la raó per la qual les relacions de mentoria (23 només a presó i 19 en comunitat no finalitzada) van cessar.

Taula 9. Raó finalització mentoria només a presó

Causa	Població
	N
Persona interna no compleix el requisit per vincular-se al programa	
Li resten molts anys de compliment de condemna fins a la LLD	2
Disposa de suport familiar	1
Abandonament persona mentora	
Per decisió personal	3
Per malaltia	1
Per defunció	1
Percepció manca d'avançament	1
Abandonament persona mentorada	
Per manca d'interès	7
Per extradició	2
Per defunció	1
Desconeixença de la manca de continuació de la mentoria	4
Total	23

D'acord amb l'anàlisi, la raó més prevalent per la qual la mentoria només s'ha dut a terme a presó és la manca d'interès de la persona mentorada. Aquesta categoria inclou aquelles persones mentorades que han mostrat desinterès pel programa, com per exemple, demanant a la seva mentora que la deixi en un indret un moment i no aparèixer més. També a la persona que ha migrat per a retrobar-se amb la família i el cas d'extradició desitjada.

Taula 10. Raó finalització mentoria en comunitat no finalitzada

Causa	Població
Abandonament persona mentora	
Percepció manca d'avançament	1
Considera que no necessita l'acompanyament	2
Abandonament persona mentorada	
Per manca d'interès	10
Desconeixença de la manca de continuació de la mentoria	6
Total	19

La raó més prevalent per la qual la mentoria en comunitat no s'ha finalitzat és la manca d'interès de la persona mentorada. Aquesta categoria inclou aquelles persones que no contacten amb la persona mentora; també a aquella que va ser derivada a una entitat de

mentoria professional i no va mostrar interès a contactar amb la mentora voluntària i aquelles persones que van mostrar implícit o explícitament el seu desinterès formar part del programa.

6. Conclusions

6.1. Discussió

En aquest apartat es vincularà la capacitat de la mentoria d'aconseguir els objectius de les tres teories del desistiment plantejades al marc teòric.

En tenir les persones mentorades un perfil complicat i haver-hi una manca de recursos, no disposen de vincles socials i tenen un vincle amb la societat feble/trencat, vincles importantíssims segons la teoria del control. La relació de mentoria pot ser un vincle de suport per a la reinserció perquè pot haver-hi afecció entre la persona mentorada i la mentora, no sentint-se lliure així de restriccions morals; alhora, pot haver-hi compromís en no voler posar en risc la inversió de temps i esforç dedicat a activitats com les gestions documentals; també, en estar la persona mentorada ocupada amb tasques implicant-se en activitats convencionals, la possibilitat de tenir oportunitat per delinquir disminueix i per últim, la mentoria pot enfortir la creença de la persona mentorada sobre la validació moral de les normes. Així, es confirma que la relació de mentoria pot ser un nou vincle, que pot promoure el sentiment de solidaritat i reforçar els quatre elements del vincle.

Respecte a les etapes del desistiment de la teoria de la transformació cognitiva: Primerament, la majoria de persones mentorades s'han plantejat la necessitat de canviar. A més, totes elles han interactuat amb les mentores que operen com a "punts d'ancoratge pel canvi" perquè les hi ha servit de model i en alguns casos, les hi ha donat eines per a elaborar una narrativa de canvi. La barrera idiomàtica ha dificultat en alguns casos la transmissió de valors i la manca del traspàs d'informació de les TS a les mentores ha alentit l'abordatge de les necessitats de reinserció en un temps d'intervenció que prou limitat. La manca de formació de les persones mentores ha dificultat la dotació d'eines perquè les mentorades elaborin una narrativa de canvi. Tot i en alguns casos haver-hi aquesta mancança de competències per ajudar-les, en la majoria de les persones mentores l'ofertament de suport era constant. En tercer lloc, en referència a la constitució d'una identitat diferent, una part de les persones mentorades sí que ha reconduït el seu camí treballant una identitat prosocial, però una altra no ha arribat a deconstruir la identitat delictiva i reconstruir-la convencionalment, considerant també com

afecten en aquesta fase els limitats recursos disponibles per a la reinserció. En quart lloc, l'assumpció que la nova identitat és incompatible amb la realització de conductes delictives va tenir lloc en menys casos. En alguns casos reduïts, la persona va combatre les necessitats amb el suport de la persona mentora, formulant una nova identitat i desistint de la carrera delictiva. D'aquesta manera, amb el Programa Suport en la majoria dels casos no s'han assolit totes les fases del desistiment.

Per acabar, en relació amb la teoria del suport social, les persones derivades, com s'ha mencionat anteriorment, tenen un perfil complicat i llavors han viscut i/o viuen una situació de tensió que els hi ha generat i/o les hi continua generant una situació emocional de frustració, ràbia o depressió perquè per un costat, no poden assolir a les expectatives de residir en una llar pròpia o tenir uns ingressos estables; per l'altre, sofreixen estímuls negatius com l'etiquetament i les limitacions que suposa tenir antecedents penals i a més, perden estímuls positius, com la feina o els vincles familiars. Llavors, en molts casos, per assolir les expectatives o per a descarregar estats emocionals negatius, poden recórrer a vies alternatives amb mitjans il·lícits. És en aquest moment quan la persona mentora pot oferir suport social per tal que la persona mentorada no resolgui la tensió per la via delictiva. En aquest sentit, les persones mentores han ofert suport emocional, fent-les suport i acompanyament amb estima i escolta activa, alhora que instrumental, proporcionant-les-hi béns com per exemple un telèfon mòbil perquè es pugui comunicar o diners i també vinculant-la a serveis. Tot i això, en alguns casos hi havia una manca de formació de les persones mentorades que dificultava el suport que podien oferir, i en altres, la limitació de recursos disponibles per a la reinserció suposava un problema tan crucial que el suport que feia la persona mentora no podia arribar a cobrir la manca d'aquests recursos.

6.2. Limitacions del treball

Respecte als fulls de derivació, cal destacar que cada CP té ítems diferents del full de derivació, i per això no es disposa de la mateixa informació de les persones derivades de tots els centres. Això dificulta fer una anàlisi global acurada de totes les persones que s'han vinculat al programa per una manca de dades. Alhora, cada TS decidia la quantitat i qualitat de les dades proporcionades sobre la persona derivada, per la qual cosa en alguns casos es disposava d'informació escassa, el que ha dificultat la perfilació de les persones mentorades.

Respecte als diaris de camp, en la majoria dels casos la persona mentora no feia un diari de camp en finalitzar la mentoria, per la qual cosa no ha estat fàcil conèixer les raons de

cessament de la relació. Per resoldre aquest problema, s'ha estat en contacte amb la persona coordinadora del Programa Suport, qui ha demanat a les persones mentores escriure unes línies de tancament del cas. Així i tot, no s'ha aconseguit conèixer la raó de finalització de totes les mentories.

6.3. Propostes

La primera proposta fa referència als dispositius electrònics. L'entitat proporciona un mòbil a la persona mentora quan la mentorada assolix la LLD amb la possibilitat de fer trucades i enviar SMS. No obstant això, l'entitat no proporciona un a la persona mentorada. Cal considerar que en l'actual era tecnològica, per assolir la reinserció és imprescindible que les persones que estan passant o passaran pel procés d'excarceració estiguin familiaritzades amb la tecnologia i les eines digitals, ja que aquestes facilitaran la seva transició a la comunitat i posterior reinserció social. Així, potser el sistema penitenciari hauria de valorar la incorporació de les TIC als CP, sobretot en el medi obert. Pel que respecta a l'entitat, potser hauria de dotar a la persona mentora d'un telèfon mòbil on es pogués instal·lar el WhatsApp, un mitjà de comunicació que s'utilitza usualment en l'actualitat, per a facilitar el seguiment del mentoratge i la comunicació. Alhora, també hauria de plantejar-se com abordar la problemàtica que una persona mentorada no disposi de recursos per a tenir un telèfon i/o una línia telefònica, ja que és un fet que dificulta la mentoria. Una manera seria el fet de dotar a la persona mentorada d'un dispositiu electrònic per a afavorir la comunicació en les mentories.

La segona proposta és sobre els acompanyaments en 3r grau. A l'estudi s'ha observat que el Programa de Suport està orientat a l'acompanyament de persones que tenen previst assolir la LLD des de 2n grau. Tanmateix, s'han trobat casos en els que la persona ha progressat a 3r grau i llavors s'han detectat dificultats d'establiment o manteniment de la relació de mentoria en medi obert. Per la qual cosa, si l'entitat vol assumir també aquest tipus d'acompanyaments, potser hauria de dissenyar el programa preveient també aquests tipus de mentories, començant per donar a conèixer el programa al CPO.

La tercera proposta va en línia amb la manca de formació detectada de les persones mentores. En haver analitzat el contingut de la sessió formativa que realitza l'entitat per a totes les persones mentores es considera que, es forma respecte al funcionament del sistema penitenciari i del perfil de la persona a qui s'acompanya tal com es mostra a l'annex 11. A més, es fa entrega a les persones mentores d'una guia de recursos que poden ser útils per a donar resposta a les necessitats detectades i d'una fitxa amb els aspectes a treballar dins i fora

del CP, la qual es mostra a l'annex número 12. Sense dubte, la formació i els documents proporcionats són de gran rellevància formativa, però s'hi detecten febleses. La guia i la fitxa estan centrades en l'afrontament de les necessitats de reinserció, però s'hauria de completar també amb recursos per combatre les necessitats criminògenes, com podrien ser l'ensenyament d'eines per treballar les habilitats socials, la formació sobre tràmits en línia, l'orientació sobre els recursos d'oci gratuït o la via de contacte amb associacions per afrontar la problemàtica de la drogodependència. A més de treballar els aspectes més instrumentals, seria recomanable complementar la formació sobre com fer suport emocional formant tractant la gestió emocional o proporcionant eines a utilitzar quan una persona es desregula emocionalment. També, es proposa fer formació continuada, amb temes rellevants en l'àmbit com pot ser la interseccionalitat o les problemàtiques de salut mental i el seu abordatge des del voluntariat. D'aquesta manera, es milloraria la qualitat de la mentoria i s'afrontaria la percepció de manca de competències de les persones mentores.

La quarta proposta és la recomanació per a les persones mentores de redactar un diari de camp de tancament de les mentories, especificant la raó de cessament de la relació, afegint-hi una reflexió sobre les dificultats que s'han trobat en l'assoliment dels objectius i fent propostes de millora pel programa considerant la seva experiència en el mentoratge.

La cinquena proposta, a diferència de les altres, no va dirigida a JiP sinó al Departament de Justícia. En el present estudi s'ha detectat una problemàtica de manca de recursos: desatenció sanitària dins dels CP, sobrecàrrega de feina per les persones professionals que treballen als CP i dificultat fer una atenció individualitzada, limitats recursos residencials i moltes persones que pateixen sensellarisme, tancament de recursos residencials per qüestions econòmiques, pocs recursos públics per a tractar drogodependències, entre d'altres. Doncs, per tal de cobrir les necessitats de les persones, des del Departament s'hauria d'invertir més en l'àmbit penitenciari, dotar-lo de recursos per a poder garantir una bona excarceració i posterior reinserció.

6.4. Conclusió

En conclusió, l'establiment d'una relació de mentoria pot afavorir el procés de desistiment delictiu, tal com indiquen les teories, si es combaten les necessitats criminògenes intervenint en els vincles socials, el canvi d'identitat i el suport social, fomentant així la construcció d'una narrativa desistent de les persones mentorades i apoderant-les en ser agents del seu propi desistiment. Tanmateix, s'han detectat tres fets que dificulten que es pugui assolir

l'objectiu de reinserció mitjançant la mentoria: el perfil complicat de les persones mentorades, la manca de recursos disponibles per a la reinserció i la manca de formació persones mentores per a la intervenció. En tot cas, el present estudi avala que la relació de mentoria postpenitenciària pot ser un “punt d'ancoratge pel canvi” i un nou vincle de solidaritat caracteritzat pel valor del voluntariat.

7. Referències

7.1. Referències legislatives

Constitución Española. Boletín Oficial del Estado, 29 de diciembre de 1978, n.º 311 § 31229.

Ley Orgánica 1/1979, de 26 de setembre, General Penitenciaria, BOE n.º 239 § 23708. (1979).

Ley Orgánica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. BOE n.º 77 § 3439. (2015).

Ley Orgánica 329/2006, de 5 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya, BOE n.º 4714 § 37902. (2006).

Ley Orgánica 7/2003, de 30 de juny, de mesures de reforma per al compliment íntegre i efectiu de les penes. BOE n.º 156 § 13022. (2003).

Real Decret 329/2006, de 5 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya. *Boletín Oficial del Estado*, 4751, 12 de gener de 2001.

<https://dogc.gencat.cat/ca/document-del-dogc?documentId=460252>

7.2. Referències doctrinals

- Agnew; R. (2006). *Pressured Into Crime: An Overview of General Strain Theory* (1.^a ed.). Oxford University Press.
- Capdevila, M. et al. (2015). *Taxa de reincidència penitenciària 2014. Centres d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Dipòsit de la Recerca de Catalunya)*.
https://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/crono/2015/taxa_reincidencia_2014/tasa_reincidencia_2014_cast.pdf
- Capdevila, M. et al. (2023). *Tasa de reincidencia penitenciaria 2020. Centres d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Dipòsit de la Recerca de Catalunya)*.
https://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/crono/2023/taxa-reincidencia-penitenciaria/Taxa_reincidencia_penitenciaria_2020_RESUMEN_EJECUTIVO_ESP.pdf
- Cervelló, V. (2022). *Derecho Penitenciario* (5.^a ed.). Tirant Lo Blanch.
- Cid, J. (2009). Is imprisonment criminogenic?: A comparative study of recidivism rates between prison and suspended prison sanctions. *European Journal of Criminology*, 6(6), 459-480. <https://doi.org/10.1177/1477370809341128>
- Cid, J. (2021). Teorías del desistimiento: ¿un nuevo marco para el ideal rehabilitador? *Revista electrónica de ciencia penal y criminología*, 23(18), 1-25.
- Cid, J. i Andrés-Pueyo, A. (2024, en curs de publicació). *De la presó a la comunitat*. (Treball d'investigació inèdit).
- Cid, J i Tébar, B. (2013). *Regressió a segon grau: causes i conseqüències*. Centres d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.
<https://hdl.handle.net/20.500.14226/239>

- Coordinadora Mentoría Social. (Prod.). (2017). *Mentoría Social: ser importante para alguien importante* [Vídeo]. Vimeo. <https://vimeo.com/204169103>
- Emirbayer, M. i Mische, A. (1998), What is agency?, *American Journal of Sociology*, 103(4), 962-1023. <https://doi.org/10.1086/231294>
- Esteban, F.; Alós-Moner, R; Jódar, P. i Miguélez, F. (2014). La inserción laboral de ex reclusos: Una aproximación cualitativa. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 145(1), <https://doi.org/10.5477/cis/reis.145.181>
- Esteban, R. (en curs de publicació). *L'aprenentatge i servei en el treball de fi de grau jurídic*. A J. Cid i J. Cañabate (Eds.). *Innovació docent i Aprenentatge jurídic. Desafiaments i Oportunitats del Nou Model Docent de Dret*. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Galán, D. i Moraleda, A. (2017). Educación, inclusión y solidaridad: Consideraciones sobre el fomento de competencias emocionales tras la excarcelación de sujetos privados de libertad con vistas a su inclusión social. A J. Garcia, A. del Pozo i M. d'Orey (Eds.), *Educación, inclusión y solidaridad. Ámbitos, prácticas y perspectivas* (pp. 83-91). UNED.
- García, E. (2012). Las otras poblaciones presas: mujeres y extranjeros. *Revista de derecho penal y criminología*. 3(7), 2012, 407-422.
- García, J. (2006). *La funció social de la política penitenciària: Extranjeros en prisión, aspectos normativos y de intervenció penitenciària*. [Conferència]. Ponència al Congrés penitenciari internacional: Barcelona, España.
- Giordano, P.; Stephen, A. i Rudolph, J. (2002). Gender, crime, and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990-1064. <https://doi.org/10.1086/343191>

- Hirschi, T. (2017). *Causes of delinquency*. Routledge. doi.org/10.4324/9781315081649
- Hucklesby, A., i Wincup, E. (2014). Assistance, Support and Monitoring? The Paradoxes of Mentoring Adults in the Criminal Justice System. *Journal of Social Policy*, 43(2), 373-390. <https://doi.org/10.1017/S0047279413001013>
- Ibàñez, A. i Pedrosa, A. (2018). *El paper de les famílies en la reinserció de les persones que surten de la presó*. *Centres d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Repositori de Justícia*. <https://hdl.handle.net/20.500.14226/326>
- Kirkwood, S. (2021). 'A wee kick up the arse': Mentoring, motivation and desistance from crime. *Criminology & Criminal Justice*, 23(2), 183-199. doi.org/10.1177/1748895821104369
- Martí, J. i Cid, J. (2015). Encarcelamiento, lazos familiares y reincidencia. Explorando los límites del familismo. *Revista Internacional de Sociología*, 73(1). <https://doi.org/10.3989/ris.2013.02.04>
- Martí, M. i Larrauri, E. (2020). Una defensa de la clasificación inicial de las penas cortas en régimen abierto. *Revista Española de Investigación Criminológica*. 18(1), 4. <https://doi.org/10.46381/reic.v18i0.387>
- Maruna, S. (2001), Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives. *American Psychological Association eBooks*. <https://doi.org/10.1037/10430-000>
- McNeill, F. (2016). El paradigma del desistimiento para la gestión de delincuentes. *Indret*, 1, 1-24. <https://doaj.org/article/1cc8060275bc4a38a6c1905e23be4bbb>
- García-Valdecasas, J. (2011). Una definición estructural de capital social. *Redes, Revista Hispana Para el Análisis de Redes Sociales*, 20(1), 132-160. <https://doi.org/10.5565/rev/redes.411>

- Pedrosa, A. (2019). ¿A quién dejamos atrás? Explorando los obstáculos de la progresión penitenciaria. *Revista Española de Investigación Criminológica*, 17, 1-26.
- Prieto-Flores, O. i Feu, J. (2018). ¿Qué impacto pueden tener los programas de mentoría social en la sociedad? Una exploración de las evaluaciones existentes propuesta de marco analítico. *Revista Interuniversitaria Pedagogía Social*. 31, 153-167. https://doi.org/10.7179/psri_2018.31.12
- Rodríguez, J.; Larrauri, E. i Güerri, C. (2018). Percepción de la calidad de vida en prisión. La importancia de una buena organización y un trato digno. *Revista Internacional de Sociología*, 76(2), 098. doi.org/10.3989/ris.2018.76.2.16.159
- Servicio Público de Empleo Estatal. (s.d.). *Subsidio por desempleo*. Ministerio de Trabajo y Economía Social, Gobierno de España. <https://www.sepe.es/HomeSepe/Personas/distributiva-prestaciones/quiero-cobrar-el-paro/he-salido-de-prision.html>
- Song, L. i Son, J. (2011). *Social support*. J. Scott i P J. Carrington (Eds.). *The Oxford handbook of social network analysis*. (pp. 116-128). SAGE.
- Tolan, P. et al. (2008). Mentoring interventions to affect juvenile delinquency and associated problems. *Campbell Systematic Reviews*, 4(1), 1-112. <https://doi.org/10.4073/csr.2008.16>
- Visher, C.A. i Travis, J. (2011). Life on the outside: returning home after incarceration. *The Prison Journal*, 91(3), 102-119. <https://doi.org/10.1177/0032885511415228>
- Wincup, E. (2018). Living ‘good lives’: using mentoring to support desistance and recovery. *Addiction Research & Theory*, 27(1), 37-46. <https://doi.org/10.1080/16066359.2018.1504212>

8. Annexos

8.1. Annex 1: Programa Suport de l'entitat Justícia i Pau

A continuació, es fa una introducció del Programa Suport i també es presenta el seu origen, en què consisteix actualment i el procediment que se segueix per iniciar un acompanyament.

Introducció: JiP és una entitat cristiana creada l'any 1968 que té per finalitat la defensa i promoció dels drets humans, la justícia social i la cultura de la pau. L'any 1987, Justícia i Pau de Barcelona va crear una comissió de presons per ocupar-se de la realitat de les presons catalanes. Des de llavors, la comissió ha treballat ininterrompudament amb tres objectius:

1. Col·laborar en la reinserció/rehabilitació fent a presó activitats socioculturals, educatives, lúdiques i esportives, visitant a persones malaltes i col·laborant en activitats organitzades pels CP o de la Direcció General.
 2. Vetllar pel respecte dels drets humans i de la dignitat dels interns, estudiant i vigilant la situació de les presons i les condicions de vida.
 3. Donar a conèixer la realitat de la presó i promoure una cultura respectuosa i menys punitiva, amb l'esperança futura d'una societat sense presons.
- Origen del projecte: Després del projecte “De la presó a la comunitat”, d'acord amb la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima, la implementació del programa a JiP ha estat gradual. En aquest moment, el porten a terme als CP Brians 2, Lledoners, Quatre Camins i al mòdul de dones de Brians 1; amb voluntat d'estendre'l a tots els CP de Catalunya.
 - Explicació del projecte: El Programa “Suport” d'acompanyament en la llibertat definitiva està dissenyat especialment per aquelles persones que no compten amb suport familiar o arrelament social.

Els objectius generals del programa són:

- Acompanyar a les persones internes en el seu procés de reinserció mitjançant una relació interpersonal estable basada en l'escolta activa que afavoreixi l'autoestima i la motivació pel canvi; que ajudi a canalitzar sentiments/emocions; que aportí companyia en la soledat; que fomenti els valors humans; que faci de pont amb la família i l'exterior; que promogui els vincles de solidaritat; que sigui un referent personal els últims temps del

compliment i també durant els primers de llibertat.

- Donar un testimoni de donació gratuïta del temps per part de les persones voluntàries que sigui interpel·lador i ajudi a fer un procés de reflexió i de reinserció i els ajudi a viure amb més dignitat i autoestima.

Els objectius específics són:

- Conèixer la persona interna, prèviament a la sortida, i fer un acompanyament emocional establint un vincle per conèixer les necessitats, animar-la, etc.
 - Acompanyar-la en els primers temps fora del CP, escoltar-la i orientar-la en situacions en què es pugui trobar, aconsellar-la davant les dificultats, etc.
- El procediment per iniciar un acompanyament és el següent:
 1. L'Equip multidisciplinari fa una proposta de persona interna.
 2. La TS o Cap de Programes envia la fitxa de derivació.
 3. JiP selecciona i forma a la persona mentora.
 4. JiP i la Direcció del CP gestionen l'acreditació de la persona mentora.
 5. La TS i la mentora fan entrevista conjunta i signatura del compromís.
 6. La TS i la mentora fan l'acompanyament a l'interior del CP.
 7. La TS i la mentora fan l'acompanyament a l'exterior del CP.

8.2. Annex 2: Perfil de la persona voluntària

En aquest apartat es presenta el perfil de la persona que té interès a actuar com a voluntària en els centres penitenciaris que demana l'entitat Justícia i Pau.

- **Edat:** Major de 25 anys.
- **Assumir:** Principis d'actuació de l'entitat.
- **Actitud:** Actitud de donar sense esperar res a canvi. Actitud de respecte total a la dignitat de les persones, d'escolta activa i d'acompanyament.
- **Nova dinàmica:** Entrar en una dinàmica de creixement personal.
- **Compromís:** De continuïtat.
- **Formació:** Seguir el curs de 20 hores organitzat pel Departament de Justícia.

- **Característiques personals:** Comptar amb una estabilitat emocional, maduresa personal, sentit de la responsabilitat i de compromís adequats per al desenvolupament de l'activitat com a voluntari en un medi molt especial.
- **Experiència:** Tenir un mínim d'experiència prèvia en el tractament de persones amb vulnerabilitat social o en l'àmbit del voluntariat social. En cas de no tenir-ne, es valorarà altres aspectes que puguin suplir aquesta competència o bé si la tasca concreta a realitzar la fa o no indispensable.
- **Normativa:** Tenir coneixement i acceptar normes de funcionament dels CP.
- **Disposar de:** Temps lliure, mínim un matí o una tarda a la setmana.
- **Participar en:** Les trobades de persones voluntàries i en les sessions de formació que es convoquen periòdicament.
- **Respectar:** La confidencialitat de la informació de les persones internes.

8.3. Annex 3: Modalitat Aprenentatge i Servei (APS)

Tal com explica Esteban (2024), la metodologia de l'aprenentatge i servei (APS) en el treball final de grau (TFG) consisteix en l'aportació de servei o col·laboració per part de l'estudiant, portada a terme en el marc del seu treball acadèmic, per a transformar els coneixements adquirits al llarg del grau en un servei del qual es beneficia per a una entitat sense afany de lucre o una Administració Pública.

En aquest cas, es durà a terme un TFG modalitat APS de caràcter pràctic, ja que d'acord amb l'objectiu general del treball, s'avaluarà el programa de mentories de l'entitat Justícia i Pau, una qüestió d'interès per a l'entitat. Així mateix, aquest TFG serà una activitat triangular perquè hi ha una relació bilateral de caràcter acadèmic que vincula la persona tutora, en aquest cas en Josep Cid, amb l'estudiant, en aquest cas l'Andrea Sánchez, i l'entitat beneficiària, en aquest cas Justícia i Pau. Aquest contacte aporta informació addicional, com són els diaris de camp dels/de les mentors/es, els documents referents a la formació dels/de les mentors/es, entre d'altres, que l'estudiant ha d'aprendre a gestionar amb materials de caràcter acadèmic, com poden ser les teories criminològiques de la transformació cognitiva o del desistiment, les quals es tractaran més cap endavant.

8.4. Annex 4: Dificultats en el complex procés d'excarceració

En aquest annex es presenten les dificultats d'inserció laboral i d'establiment i/o manteniment dels vincles socials en el complex procés d'excarceració.

Durant l'excarceració, pel que fa a la inserció laboral després del pas per presó, cal destacar la perspectiva que tenen les mateixes persones que han estat privades de la llibertat respecte al procés: com assegura Esteban et. al (2014), d'una banda, les persones joves tenen projectes que esperen veure complets amb els ingressos del treball (llogar un habitatge, conviure amb la parella, pagar una quota alimentària dels seus fills, terminar estudis), però senten decepció en adonar-se de les limitacions en la re/inserció laboral. D'altra banda, les persones de més de 50 anys tenen una perspectiva desil·lusionada pel que fa al futur (tot i que s'ha de distingir entre qui té parella i fills i qui no) perquè la soledat els hi dificulta la imprescindible motivació per a la complicada reinserció laboral, considerant-hi també el problema d'habitatge (perquè la majoria comparteix apartament llogat o a casa d'acollida). Així, tot i que valoren la llibertat, en aquest dur procés de reintegració, com asseguren els autors, les persones enyoren la contenció i refugi que brindava la presó.

Des dels diferents recursos i centres del règim obert s'intenta desenvolupar un itinerari de reinserció social, acompanyant a les persones internes en el camí de la inserció laboral i dissenyant un seguiment laboral a aquelles que ja hi treballen. Per això, respecte a la inserció o reinserció laboral és realment positiu haver progressat a 3r grau abans d'assolir la LLD.

Respecte als vincles és remarcable que com assegura Hirschi (1969) a la teoria del control (la qual s'explicarà en el present treball en apartats següents) els vincles socials són un factor realment important per a la reinserció social. Malgrat això, la investigació d'Esteban et al. (2014) ja mencionada evidencia entre les persones exinternes que la mancança de vincles és habitual, o bé perquè es van perdre abans de la reclusió, com un "mal necessari" per apartar-se de l'entorn delictiu, o bé com un "dany col·lateral" de la privació de llibertat.

Les persones internes en 2n grau poden tenir contacte familiar mitjançant els permisos de sortida, les sortides programades i les visites de la família al CP. No obstant això, s'ha de potenciar i donar eines a les famílies i treballar respecte a l'enfortiment dels vincles familiars perquè aquestes, tal com assegura Ibáñez i Pedrosa (2018), tenen un pes important quan la persona empresonada surt en llibertat. D'altra banda, el 3r grau pretén la prevenció per evitar la desestructuració familiar i social (Generalitat, s.d.), el que és d'importància, ja que s'ha comprovat que assolir l'objectiu de la reinserció social des de la soledat és una meta molt difícil. Tot i això, aquests vincles poden provocar un doble efecte, ja que per un costat, poden ser un factor de protecció si són existents, positius i continus, però per també poden ser un factor de risc si són inexistents o tenen vinculació amb la delinqüència (Cid i Martí, 2015).

8.5. Annex 5: Raons de la llibertat definitiva en 2n grau

Hi ha diferents raons per les quals, en alguns casos, no hi ha una progressió a 3r grau i s'assoleix la llibertat definitiva en 2n grau.

- Situació d'estrangeria: Les persones estrangeres no residents legalment a Espanya, si estan complint una pena de presó igual o superior a 6 anys, el fet d'accedir al 3r grau suposarà la seva expulsió (art. 89, núm. 1.2 CP). Així, la seva situació jurídica i sociofamiliar pot suposar una dificultat d'accés als permisos de sortida, al tercer grau i als beneficis penitenciaris (García, 2006). Això evidencia una contradicció entre la finalitat de la política d'estrangeria, perquè s'expulsa a les persones internes estrangeres, i la fi del compliment de la pena de presó, les quals segons la legislació vigent, han d'estar orientades a la reeducació i la reinserció social (García, 2012).
- Condemnes curtes i persones que han estat en presó preventiva: Durant les penes curtes de presó és realment difícil fer algun projecte d'intervenció. La periodicitat d'entrades i sortides per complir en aquests curts períodes d'estada a la presó redueix molt la probabilitat que la persona es plantegi iniciar processos de desistiment del delictes (Capdevila, 2015). A més, com de més durada sigui la condemna, major probabilitat hi ha de finalitzar de manera progressiva (Pedrosa, 2019), per tant, hi ha dificultat de progressar a 3r grau per a les condemnes curtes, el què està relacionat amb la falta de temps per a dur a terme la denominada "cadena permissiva" (Martí i Larrauri, 2020). Llavors, Martí i Larrauri (2020) van proposar incrementar l'aplicació del règim obert i classificar en l'ordinari a les penes més greus i Capdevila et al. (2023) ho corrobora mencionant que segons l'eina del RisCanvi, les persones condemnades de risc baix haurien de ser classificades inicialment en 3r grau de forma automàtica, menys en casos on hi hagi arguments contraris aportats per professionals.
- Mala conducta: Els expedients disciplinaris són, per molts professionals dels CP, un dels motius principals pels quals les persones internes assoleixen la LLD en règim ordinari i amb poques/cap possibilitat de sortides. Així, assenyalen que tenir-ne és sinònim de mala conducta (Ibàñez, 2019). D'aquesta manera, les sancions es consideren una mesura per garantir l'ordre dels CP, però alhora podrien tenir conseqüències per a les persones internes perquè limiten les seves possibilitats de progressar (Pedrosa, 2019). En aquest sentit, Rodríguez et al. (2018) mitjançant el seu estudi en diverses presons catalanes arribaven a la conclusió que la qualitat de

vida en presó té importants repercussions en el comportament de les persones internes dins dels centres. D'aquesta manera, no s'ha d'oblidar que en molts casos, és el mateix entorn penitenciari el que promou la conflictivitat i origina males conductes.

- **Revocació:** En la mesura en què pateixen una regressió a 2n grau de classificació acabaran majoritàriament la seva condemna sense un retorn esglaonat a la comunitat (Cid i Tébar, 2013) perquè s'ha comprovat que una de les característiques de la condemna que poden suposar un obstacle per a la progressió és si la persona va patir o no una revocació del règim obert (Pedrosa, 2019). També, Cid i Tébar (2013) destaquen que la regressió s'utilitza correctament com a *ultima ratio* en els casos d'infracció per consum de drogues, però en la resta de supòsits (denúncia per infracció penal, incompliment condicions supervisió, impagament responsabilitat civil i no retorn) no s'han adaptat mesures prèvies a la regressió. Conclouen que la regressió hauria d'estar basada en el principi fonamental de la protecció de la llibertat personal i el principi de rehabilitació fent-se servir com a *ultima ratio*.
- **Menor suport social:** La família es destaca com una agència que, en estar desenvolupant funcions d'acollida, suport i supervisió, afavoreix la reinserció (Ibàñez i Pedrosa, 2018). No obstant això, cal incidir en què un subgrup de persones internes té poca o cap xarxa de suport que ajudi en la seva transició cap a la societat (Vischer, 2004) i aquesta manca de suport social podria explicar el no accés al règim obert. És a dir, una de les raons per no progressar i accedir al règim obert i a la LLC és no gaudir de permisos ordinaris i la manca d'obtenció d'aquests permisos es vincula amb la manca de suport familiar i social (Capdevila et al., 2014). Així, si es dona costat a persones que pateixen una mancança de vincles socials hi ha més possibilitats que obtinguin permisos i conseqüentment, de progressar a règim obert, i una de les maneres de fer-ho és a través del tercer sector.

8.6. Annex 6: Importància de la mentoria postpenitenciària

En aquest punt s'exposarà com la mentoria pot ajudar a cobrir la manca de recursos institucionals en el procés d'excarceració.

En primer lloc, respecte a la responsabilitat de les institucions penitenciàries, segons l'article 1 de la LOGP (1979) tenen a càrrec seu una tasca assistencial i d'ajuda per a persones internes i alliberades. Ara bé, en la pràctica hi ha un "desemparament institucional" perquè

quan les persones assoleixen la LLD deixen de ser usuàries dels instruments i serveis d'ajuda a la reinserció social del Departament de Justícia. És a dir, les persones quan compleixen la condemna i han de retornar a la comunitat es troben desemparades pel sistema, el mateix sistema que els va fer dependents de la institució penitenciària guiant la conducta i ordenant com actuar que durant el temps de privació de llibertat.

Així doncs, una vegada en llibertat les persones pateixen la repercussió de l'internament, ja que la feina ja no és proporcionada pel centre sent la inserció laboral dificultosa i conseqüentment té una manca del salari; a més, moltes vegades tenen un deteriorament o una no existència de vincles; tampoc continuen tenint les necessitats bàsiques cobertes; i la violència ja no pot ser el mitjà per abordar el conflicte.

En segon lloc, respecte a les característiques que presenten les persones reincidents, tal com exposa Capdevila (2015), tenen un percentatge destacable de problemes personals: problemes d'ocupació, problemes econòmics, manca de suport familiar i social, pertinença a grup social de risc o trastorn de personalitat i especialment, com assegura l'Àrea d'Investigació i Formació en Execució Penal (2023) les variables englobables en el concepte de socialització presenten pitjors percentatges: més problemes d'ocupació, absència de plans de futur, socialització problemàtica, pertànyer a grups socials de risc i mostren actituds procriminals.

Així mateix, tot i que segons la llei el sistema penitenciari hagi d'assistir socialment a la persona interna i l'alliberada, en realitat només se'n fa càrrec quan està en situació de privació de llibertat i quan obté la LLD són els serveis socials (no els penitenciaris) qui li ofereix assistència per afrontar els problemes personals afavorint el desistiment delictiu, intentant evitar així la reincidència. Aleshores, en aquest context també juga un rol molt important el tercer sector, ja que moltes entitats sense ànim de lucre treballen amb persones que estan en risc d'exclusió social per afavorir la seva participació comunitària i acompanyar-les en el seu procés de reinserció social.

Aleshores, davant l'habitual soledat, desemparament institucional i manca de polítiques de reinserció òptimes en l'excarceració per a la integració social postpenitenciària s'han dissenyat i desenvolupat diferents eines per a afavorir els processos de reinserció social. Una d'elles són els programes d'acompanyament de les persones internes en la transició de la vida dins del centre penitenciari fins al retorn a la comunitat a través de la mentoria. La mentoria ha suscitat interès en persones responsables de la política i teòriques les intervencions per a la justícia penal (Grossman i Tierney, 1998; Jekielek et al., 2002 citat per

Tolan, 2008). Així, cada vegada amb més freqüència, la mentoria s'ha implementat en diferents països, de diferents maneres i en diferents fases del procés judicial.

La literatura coincideix en el fet que un dels beneficis de la mentoria per la persona mentorada és que aquesta intervenció pot ajudar l'individu a tenir més xarxes socials, accedir a més recursos i a obtenir capital social. El capital social consisteix en els recursos que els individus poden obtenir a partir de les estructures de les xarxes socials (García-Valdecasas, 2011), com les amistats, la família, la comunitat o altres el qual es considerat com a vital per a estimular el desistiment (McNeill, 2016). Essent així, la mentoria és un mecanisme que proporciona una oportunitat per establir un "capital social generador" (McNeill i Weaver, 2010, citat per Wincup, 2018). Així, cal mencionar que el fet de desenvolupar capital social es reconeix com un component central del capital de recuperació, en altres paraules, és la suma de recursos que facilita el procés de recuperació (Best i Laudet, 2010 citat per Wincup, 2018). A més, segons Wincup (2018) el desenvolupament del capital social no només fa que els individus puguin accedir al suport sinó que també quedin immersos en xarxes amb obligacions.

Per això, la mentoria s'ha convertit en una forma popular de donar suport a les persones que han estat implicades en la conducta delictiva (Buck, 2020 citat per Kirkwood, 2021).

La mentoria social és una eina que promou la relació entre persones que, voluntàriament, s'ofereixen per a proporcionar suport individual a una altra persona amb l'objectiu d'incidir en la inclusió social de persones en risc d'exclusió social (Coordinadora Mentoria Social, 2017; Prieto-Flores i Feu, 2018). A més, pot ser una bona eina perquè es pot passar de relacions jeràrquiques entre l'assistent social i les persones usuàries a relacions d'acompanyament informal en la relació de mentoria (Smith et al., 2016, citat per Prieto-Flores i Feu, 2018)

8.7. Annex 7: Codi ètic

Per a garantir el bon tractament de les dades, es va signar un document de confidencialitat abans d'iniciar l'estudi de creació pròpia. En aquesta línia, en ser el nom una dada personal, per a protegir el de les persones vinculades al programa es va crear un excel encriptat amb contrasenya on dur l'anàlisi. Així, en cap cas apareix a l'estudi el nom de les persones mentores ni de les mentorades.

8.8. Annex 8: Problemes de salut física de les persones mentorades

Analitzant els fulls de derivació, s'han inclòs en la variable personal "Problemes de salut física" el què es presenta a continuació:

Discapacitat física o en procés de valoració de discapacitat; problemes en una mà; invidència; epilèpsia; traumatisme crani encefàlic; càncer; problemes d'hipertensió i pren una medicació crònica; SIDA-VIH; problemes orgànics de salut; braç amb mobilitat reduïda; cefalea; paràlisis part esquerra del cos per un intent d'autolesió; problema a la vista i de mobilitat; una pròtesi a les cervicals (camina amb crossa); diabetis; tractament d'hemodiàlisi; diàlisi; hipertensió i medicació crònica; incapacitat permanent parcial per problemes de vista i de mobilitat; síndrome de Tourette; ictus amb seqüeles visibles; problemes cardíacs amb intervenció per posar stent; lexemes a la pell; hèrnia.

8.9. Annex 9: Problemes de salut mental de les persones mentorades

Analitzant els fulls de derivació, s'han inclòs en la variable de les necessitats criminògenes "Problemes de salut mental" el què es presenta a continuació:

Inestabilitat mental; inestabilitat emocional; discapacitat intel·lectual; TDAH, trastorn de la personalitat no específic amb presència de trets de tipus evitatiu, límit i negativista; trastorn mixt de la personalitat; problemàtica psiquiàtrica; trastorn de l'afectivitat; trastorn depressiu; atacs epilèptics; deteriorament psicològic; trastorn de la personalitat esquizoide; patologia dual; trastorn mental orgànic; alt risc de desorientació; discapacitat psiquiàtrica; trastorn cognitiu; discapacitat per alteració de la conducta i dependència substàncies psicoactives.

8.10. Annex 10: Objectius prosocials que tenen les persones mentorades

Analitzant els fulls de derivació, s'han inclòs en la variable dels factors de protecció "Objectius prosocials" el què es presenta a continuació:

El desig i voluntat d'aconseguir ATP; de tornar al país d'origen; d'aconseguir feina CIRE; de vincular-se a Serveis Socials; de renovar-se el passaport; de ser derivat a Recurs Residencial i complir amb normativa; de ser derivat a una fundació externa per adquirir contactes prosocials abans de la LLD; de mantenir vincles familiars; de conèixer un entorn sa amb qui tenir contacte; d'independitzar-se; d'estudiar; de mantenir l'abstinència; de recuperar i/o

enfortir vincles amb el fill; de treballar responsabilitats paternofilials; de refer la seva vida.

8.11. Annex 11: Programa formació 2023 de Justícia i Pau

L'any 2023 l'entitat Justícia i Pau va impartir una sessió de formació a les persones mentores i el programa d'aquesta es presenta en aquest annex.



PROGRAMA SUPORT: acompanyament de la presó a la comunitat
PROGRAMA D'ACOMPANYAMENT PERSONAL a l'interior del CP (visites)

Dissabte dia 14 de gener de 2023

FORMACIÓ INICIAL (4 hores)

1- Presentació dels assistents (Xavier)

2- Introducció: el programa Suport i/o el programa d'acompanyament personal (Irene)

1. Objectius
2. Durada
3. Fases

3- El centre penitenciari (Xavier)

4. Organització.
5. Normativa
6. 2n grau, 3r grau...
7. Què es pot fer i què no es pot fer

4- La persona a qui s'acompanya: l'intern (Xavier)

8. Diversitat (delictes)
9. Situació administrativa (nacionals, estrangers...)
10. Interns amb suport o sense
11. Addiccions, salut mental...

PAUSA (20')

5- El voluntari que participa en el projecte (Irene)

12. El voluntari: qui és?
13. La sortida del CP
14. Alguns casos pràctics

8.12. Annex 12: Aspectes a treballar en una mentoria

Per últim, es presenten els aspectes a treballar dins i fora del centre penitenciari en una mentoria tal com indica l'entitat Justícia i Pau.

	ASPECTES A TREBALLAR	TEMES (segons les característiques de cadascú)	RECURSOS	GUIA PÀG.	
DINS DEL CP	Documentació	DNI	Servei d'orientació jurídica del CP. Jurista del mòdul	23	
		Passaport			
		Permís de residència			
		Cancel·lació antecedents penals			
		Targeta sanitària individual	Com tramitar-la. Nivells de cobertura.	8 8	
		Empadronament			
	Assistència sanitària a fora			L'infermer d'enllaç s'encarrega de la vinculació amb el CAS. Salut Mental. Drogodependències.	9 9 10
		Activitats a dins	Fa formació?	Centre de Formació d'Adults (autoformació).	
			Tallers?	CIRE (fer-li veure que, a la sortida, serà positiu haver participat en activitats).	14
	Altres activitats?				
Subsidis (recursos econòmics amb què compta a la sortida)	Subsidi d'excarceració	Jurista del mòdul Treballador/a social del mòdul			
	Prestació d'atur				
Relacions (família, amics...)	En té? Visites?				
	Futura residència (on dormirà quan surti?)	Família? Amics? Alberg?			
FORA DEL CP	Documentació	DNI	Sol·licitar o renovar.	23	
		Antecedents penals	Cancel·lació	24	
			Assistència jurídica (SAIER) CIRE	24-28 26	
	Empadronament	Imprescindible per rebre atenció dels serveis socials i per poder tenir TIS. Es fa a l'Ajuntament. E. per a estrangers. E. per persones sense domicili fix	4 5 5		
	Salut				
	Subsidis	Subsidi d'excarceració	Condicions per rebre'l. Per gestionar-lo (SEPE).	19 20	
		Prestació d'atur		20	
		RMI - PIRMI		20	
Residència		Serveis Socials del municipi. Albergs i menjadors socials. Guia comunitat Sant Egidi (on menjar, on dormir, on rentar-se).	4 5-6 7		
Inserció laboral	Formació i treball	Servei Català d'Ocupació	15		
Vincles amb la comunitat	Possibles entitats amb les que vincular-se				